

Leva med björn

VILTSCADE
CENTER

ATT BO I BJÖRNOMRÅDEN 2009

FOTO: SEINAR WIKAN

Några gånger varje år uppstår problem mellan människor och björnar i Sverige. Sådana problem kan förebyggas. Det här faktabladet handlar om hur man kan undvika att skapa problem med björnar genom att känna till deras beteende och genom att ta ansvar för att björnar inte hittar något att äta i närheten av människor.

Det är framför allt på våren som människor upplever och anmäler problem med björnar. En anledning är att björnarna helt enkelt *syns* bra om våren innan löven kommer. Det är även under denna tid som honorna separerar från sina ungar. När ungarna ska börja klara sig själva kan de vara lite vilse i tillvaron och inte alltid så skygga för människor som vi skulle önska. Brunstperioden i maj-juni skapar stor rörlighet och medför också att björnarna syns oftare än senare på året, då de är mer stationära. Under brunsten är det hormonerna som styr och björnarna kan förlora en del av

respekten för människan.

Det är särskilt under perioder med dålig tillgång på annan föda som björnar lockas att söka mat närmare människor. En vanlig orsak till att man får in björnar bland bebyggelse på våren är det spirande gräset på gräsmattor och vallar som lockar där snön har smält bort, särskilt under år då det inte finns så mycket fjolårsbär i skogen. Slaktrester, fågelfrön, ruttande fallfrukt och sopor kan också locka björnar.

I Skandinavien är antalet konflikter mellan människor och björnar lågt i förhållande till andra länder som har brunbjörn.

Brunbjörn i Sverige

Den svenska björnpopulationen uppgick 2009 till ca 3 000 individer. Enligt beräkningar av Skandinaviska Björnprojektet är tillväxten ungefär 5 % per år. Stammen fortsätter alltså att öka långsamt och kommer så småningom att sprida sig till områden som inte haft björn på mycket länge, vilket också är de nationella målsätt-

ningarna i både Sverige och Norge. Idag finns fast förekomst av björn med reproducerande honor i norra hälften av Sverige ner till Värmlands, Dalarnas och Gävleborgs län. I randområdena (Örebro, Västmanlands och Uppsala län) görs varje år observationer av björn. Spridningen söderut i landet går dock långsamt eftersom honbjörnar bara utvandrar några få mil från det område de är födda i. Hanbjörnar kan däremot vandra mycket långa sträckor.

Björnar äter i stort sett allt de kan komma över. På våren när de kommit ut ur idet äter de till stor del proteinrik föda som stackmyror, kadaver och slaktrester. När snön har smält undan går björnarna över till gräs och fjolårsbär och på försommaren tar de även älg- och renkalvar. Under hela sommaren äter de mest örter och hästmyror och när bären mognar äter björnarna enorma mängder bär. En björn kan äta en tredjedel av sin kroppsvikt. En hanbjörn på 240 kg kan alltså dagligen sätta i sig 80 kg bär! Sockret i bären omvandlas till en fettreserv som björnarna lever på när de ligger i ide.

FOTO: RUINE BURTU

När björnarna kommit ut ur idet äter de till stor del stackmyror, kadaver och slaktrester.

Vilka blir "problembjörnar"?

Björnar undviker oftast människor, men de som lär sig att det är lätt att hitta mat i närheten av människor kan snabbt utvecklas till "problembjörnar", om de fortsätter att få tag i maten. De björnar som tar sig in bland bebyggelse för att leta mat är ofta unga björnar (2-3-åringar) som just separerat från sin mamma och som ska lära sig att söka föda på egen hand. Unga hanbjörnar kan trängas undan av stora, vuxna hanbjörnar i området och kan därför vara tvungna att leta efter mat på platser som de äldre björnarna undviker.

Björnar har ett välutvecklat luktsinne och de lockas av allting som luktar. Förutom det som finns i skogen har björnar observerats äta ensilage, havre, grislefoder, fågelmat, fiskrens och sopor. Andra födokällor är slaktavfall och kadaver efter tamdjur och vilt, frukt i trädgårdar, hund- och kattmat, råvåtlar och liknande. Om en björn upptäcker en sådan resurs är risken stor för att den kommer att vara kvar i området så länge maten finns kvar. Därmed kan även tamdjur bli extra utsatta för björnbesök i närheten av födoresursen.

Björnar har gott matminne! Om en björn har fått sig en måltid på ett ställe en enda gång kommer den ihåg det och kommer sannolikt tillbaka för att få mer. Ju fler gånger ett djur lyckas få

tag på mat i människors närhet desto vanare blir det att röra sig på kort avstånd från människor utan att vara särskilt skyggt. Denna tillvänjning, eller *habituering* kan leda till att djuret mister sin respekt för människor. En björn som förlorat respekten för människor kan utvecklas till en farlig björn, vilket vi ska undvika. Matning av björn leder ofta till att björnen måste avlivas.

Mata aldrig björnar!

Åtgärder för att minska risken för konflikter med björnar

För att förhindra problem mellan människor och björnar i bebodda områden ska man hålla undan allt som kan tänkas locka till sig björnar. Får man ändå påhälsning av björn ska man omedelbart försöka ta reda på vad som lockat dit den och ta undan det så fort som möjligt. Genom att avlägsna det som lockar till sig björnen får den ingen positiv utdelning nästa gång den kommer och har därför inget skäl att besöka platsen igen.

Det är mycket lättare att förebygga björnproblem än att lösa dem när de redan har uppstått!

Animaliskt avfall

Se till att slaktavfall från vilda djur och från hemslakt för eget hushåll förvaras inomhus (t ex i slaktbod, garage, uthus) eller i slutna behållare/containrar innan det grävs ner eller skickas på destruktion enligt gällande regelverk (Jordbruksverket). Detsamma gäller för skinn som sparas för beredning. Nedgrävning ska ske enligt anvisningar från den myndighet som utövar tillsyn på området (oftast kommunens miljökontor) och på sådant djup att björnar hindras från att gräva upp avfallet. I Nordamerika rekommenderar man att jordlagret mellan kadaver och luft ska vara minst 2 m. Björnar känner vittningen även på detta djup, men eftersom det tar lång tid och är arbetsamt att gräva fram ett kadaver som ligger så djupt får de ingen snabb belöning och ger oftast upp efter ett tag. Lukten kan dock finnas kvar länge, särskilt i norra Skandinavien där nedbrytningen går långsamt.

Om behållare som används till slaktavfall inte kan hållas luktfria kan man sätta upp elstängsel kring dem för att hindra björnar från att komma åt innehållet. Bäst är att använda 3-5 väl spända, galvade järntrådar och tryckta trästolpar i hörnen. Den lägsta tråden ska sitta 20-30 cm från marken och spänningen på trådarna ska vara minst 4 500 V. I andra hand kan man välja elnät (välj sådana med styva vertikala plasttrådar) eller polytrådar. Det är viktigt att alla typer av elstängsel spänns ordentligt! Elnät och polytrådar kan aldrig betraktas som permanenta stängsel, men kan

FOTO: STEINAR WIKAN

Matning av björn leder ofta till att björnen måste avlivas.

vara alternativ till kraftigare elstängsel under kortare perioder.

Jakt på björn vid åtel är inte tillåtet i Sverige. Åtlar för jakt på andra arter (t ex rödräv) kan skapa problem med speciellt björnar om de läggs i närheten av bebyggelse eller annan mänsklig aktivitet. All utfodring av vilt kräver särskilt tillstånd från länsstyrelsen.

Döda tamdjur ska skickas på destruktion eller grävas ner enligt Jordbruksverkets föreskrifter. *Gräv inte ner kadaver nära bebyggelse!* För hämtning av döda djur till destruktion kontaktas Svensk Lantbrukstjänst AB. Telefonnummer finns på webbplatsen www.svensklantbrukstjanst.se.

Fällt vilt

Om jägare lämnar jaktbyten (oftast älg) i björntäta områden ute över natten är det inte ovanligt att björnar hittar dem. Detta kan innebära både förstört kött och oönskad kontakt mellan jägare och björnar. Fällda älgar bör därför transporteras ut ur terrängen så fort som möjligt. Jaktbyten bör inte förvaras utomhus i närheten av jaktkojor. *Lämna inte slaktavfall från vilt nära vägar, stigar eller bebyggelse.*

Kontakta din kommun för råd och regler om animaliskt avfall, sophantering och kompostering!

Djurfoder

Förvara inte mat och foder till husdjur utomhus. Det har hänt att björnar försökt komma åt mat till hundar och grisar i deras rastgårdar.

Ensilagebalar blir ibland fördärvade av björnar. Balar som står i skogskanter verkar vara de som förstörs oftast. Björnarna har dock visat litet intresse för att äta innehållet. Om man undviker att placera dem i skogskanter exponeras de mindre för björn och problemen kan kanske minskas. Blir det ändå problem får man flytta balarna eller sätta upp eltrådar kring dem.

Städa bort alla rester av fågelfrö, talgbollar och liknande innan björnarna kommer ut ur idet (mars-april beroende på var i landet man bor).

Förvara sådant som kan locka till sig björnar inomhus eller i slutna behållare.

Trädgårdsavfall och fallfrukt

Kvistar och torra löv är inte speciellt attraktiva för björn. Har man däremot

FOTO: ANDREAS NORIN

I Björnparken i Orsa Grönklitt testas soptunnor som ska klara 90 minuters intensiv björnhantering.

stora mängder grönsaksavfall, frukter eller liknande så finns risken för att björnar kan uppmärksamma det. Lägg sådant i en öppen kompostbehållare med grovt material i botten och blanda upp med torrt material (torra löv, kvistar, halm eller spån) för att minska lukten. Låt även ytskiktet bestå av sådant material.

Samla ihop fallfrukt innan den börjar ruttna. Stora mängder fallfrukt kan köras iväg till kommunala komposter eller läggas i skogen, långt från närmaste bebyggelse och inte nära stigar. En del kommuner har särskilda kärl för hämtning av trädgårdsavfall.

Hushållsavfall

I Skandinavien är det ovanligt med björnar som letar efter mat i soptunnor. I de fall då björnar ändå hittar och ätit av sopor är risken dock stor för att de kommer tillbaka. Genom att tänka på hur man sköter sin sophantering i områden med björn kan man förebygga sådana problem. Det är viktigt att alla hushåll i ett bostadsområde tar till samma åtgärder:

- Håll rent och snyggt runt din soptunna/container. Skölj ur förpackningar med rester av innehåll som luktar innan de läggs i behållaren. Tvätta ur soptunnan regelbundet.
- Släng inte sopor i behållare som är fulla – kontrollera att locket går att stänga ordentligt. Om det är fullt, släng soporna i en behållare någon annanstans. Om det ofta är fullt, se till att få flera behållare eller att tömning sker med kortare intervall.
- Förvara om möjligt soptunnorna i någon byggnad (t ex garage eller förråd) och kör fram dem endast inför sophämtning.

- Hör efter med din kommun eller länsstyrelse om det finns björnsäkra låsanordningar för din soptunna. I Björnparken i Orsa Grönklitt testas soptunnor som ska klara 90 minuters intensiv björnhantering.
- Städa undan matrester så att de inte står ute under natten om ni ätit utomhus. Rengör flottiga grillgaller eller förvara dem inomhus.
- Töm inte ut fett efter matlagning på platser nära huset.

Lägg aldrig ut mat för att mata eller locka björnar!

Hushållskomposter

Om du sköter komposten på rätt sätt ska den inte ge ifrån sig mycket lukt.

- Placera komposten på en vindskyddad och skuggig plats.
- Lägg inte kött- eller fiskrester i komposten.
- Finfördela hushållsavfallet för snabb nedbrytning. Varva med torrt, kolrikt strömaterial (t ex såg- eller kutterspån, flis, torra löv eller barr, torvströ, hackad halm och liknande).
- Blanda om ordentligt så att luften kommer åt att syresätta det hela. Då absorberas fukten (och lukten) snabbt. Om man lägger i sådant som luktar väldigt mycket är detta särskilt nogga.
- Täck ytskiktet med ett ”lock” av strö.
- Om björn ändå dras till komposten kan man sätta upp ett flyttbart elstängsel kring den för att hindra återbesök.

Tamdjur och bikupor

Tamdjur skyddas bäst mot björn med elstängsel med 3-5 väl spända galvaniserade trådar och hög spänning (4 500 V). Fårnät kan kompletteras med en låg och en hög eltråd. Om inte stängsel är ett alternativ används andra metoder (t ex ökad tillsyn, nattintag och boskapsvaktande hundar), ofta i kombination med varandra. Bikupor skyddas effektivast med elstängsel.

Björnar i närheten av vägar, öppna fält eller bebyggelse

Björnar uppehåller sig ibland på eller vid vägar om de hittat något att äta där. Oftast handlar det om trafikdödade djur, men det kan även vara skräp och matrester som människor kastat ut från bilar eller lämnat vid rastplatser. Soptunnor vid rastplatser kan också dra till sig björnar om de är fulla eller dåligt skötta på annat sätt. Om det är ont om fjolårsbär och annan föda i skogen när björnarna kommer ur idet på våren kan det även hända att de söker sig till öppna fält där det nya gräset börjat spira.

Björnar som uppehåller sig vid vägar, på fält eller i bebyggelse blir många gånger en sevärdhet. Människor som vill se och fotografera björn åker ofta till en sådan plats enbart för detta ändamål. *Detta är inte bra, varken för björnar eller för människor.* Om björnar blir vana vid att många människor rör sig omkring dem kan de snabbt förlora sin skygg-

het. Sådana björnar måste oftast avlivas eftersom det inte längre är möjligt att påverka deras beteende med några andra metoder.

En annan aspekt med många människor som rör sig nära ett vilt djur är att det blir stressat. Ett stressat djur kan plötsligt gå till angrepp om det känner sig trängt. Var gränsen går för när djuret blir stressat är omöjligt att avgöra. Ett djur som äter och ser lugnt ut kan i själva verket vara väldigt provocerat och på gränsen till ett utfall.

Vad kan DU göra?

- Kasta aldrig ut skräp och matrester på vägen eller nära bebyggelse.
- Städa efter dig när du rastat. Många rastplatser har bra behållare för sopor. Ta med dig skräpet om behållare saknas eller om den är full och släng det i en soptunna någon annanstans.
- Rapportera till länsstyrelsen om du ser en björn och det ser ut som att den äter på någonting. Länsstyrelsen ser till att det som lockat björnen fraktas bort.
- Stanna inte och gå absolut inte ut ur bilen om du ser en björn på vägen eller i diket. Mata aldrig björnar!

Kontakta länsstyrelsen om du har frågor om hur du ska uppträda i områden med björn eller om du har upplysningar om oskygga björnar.

Vad ska man göra om man ser björn på gården eller i bostadsområdet?

Ring länsstyrelsen

- om du känner dig osäker.
- om björnen inte går undan.
- om björnen kommer tillbaka.

Länsstyrelsen har erfaren och duktigt personal som är särskilt utsedd att hantera björnproblem.

Telefonnummer hittar du bland annat på www.viltskadecenter.se.

Mer att läsa

Om du möter en björn.

Viltskadecenter, Skandinaviska Björnprojektet och Svenska Jägareförbundet *Björnen: Viltet, Ekologin och Människan.* Finn Sandegren, Jon Swenson. Svenska Jägareförbundet 1997

Björnmöten. Vad jägaren bör känna till om björn vid jakt på älg, småvilt och björn. Svenska Jägareförbundet och Naturvårdsverket

Är björnen farlig?

Skandinaviska Björnprojektet 2000

Björnen i Sverige. Rapport från Skandinaviska Björnprojektet till den svenska rovdjursutredningen. Sahlén, m fl. Skandinaviska Björnprojektet 2006-4

Jordbruksverkets föreskrifter (SJVES 2006:84) om hantering av djurkadaver och annat animaliskt avfall www.sjv.se

Information från Viltskadecenter

Om du möter en björn. Viltskadecenter, Skandinaviska Björnprojektet och Svenska Jägareförbundet

Leva med björn: Friluftsliv i björnområden. Viltskadecenter

Leva med björn: Biodling i björnområden. Viltskadecenter

Tamdjur och rovdjur – går det ihop? Viltskadecenter

Produktionsansvariga

Maria Levin och Jens Karlsson (Viltskadecenter), Scott Brainerd (NINA), Martin Smith (Bioforsk) och John Linnell (NINA).

ISBN 13: 978-91-975002-4-1

FOTO: KURT BURSTROM/POLAR.FOTO

Om björnar blir vana vid att många människor rör sig omkring dem kan de snabbt förlora sin skygghet.

Detta faktablad är ett samarbete mellan Viltskadecenter i Sverige, NINA (Norsk Institutt for Naturforskning) och Bioforsk (en institution under det norska Landbruks- og matdepartementet).

Tel: 0581 920 70
www.viltskadecenter.se

Tel: (+47) 73 80 14 00
www.nina.no

Tel: (+47) 464 13 600
www.bioforsk.no/svanhovd